

2. Гавенко С. Кваліметричний аналіз поліграфічного виконання дитячих видань українського книжкового ринку / С. Гавенко, М. Мартинюк // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 2. – С. 15–17.
3. Ганзикова Г. С. От простого к сложному / Г. С. Ганзикова // Мир библиографии. – 2010. – № 2. – С. 9–13.
4. Кушнарченко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – 3. вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 331 с.
5. Петренко О. Дотримання положень нормативних документів суб'єктами видавничої справи: аналітичний огляд книжкових видань за 2013 рік / О. Петренко // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 4. – С. 3–6.
6. Стексова Т. И. Издательская аннотация в читательском восприятии / Т. И. Стексова, М. В. Праско // Библиосфера. – 2014. – № 4. – С. 91–94.
7. Фідельська А. Аналіз дотримання видавцями нормативних документів щодо оформлення вихідних відомостей у неперіодичних (книжкових) виданнях за 2010 рік / А. Фідельська // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 2. – С. 9–14.

Полтавец Ю. С. Смысловые и лингвостилистические особенности издательской аннотаций к современным детским книжным изданиям

В статье проанализированы особенности смыслового и речевого оформления аннотаций к современным детским литературно-художественным изданиям. Выделены основные информационные элементы аннотации как ее составляющие. Отмечены недостатки при создании аннотаций к детским изданиям. Определены типичные лексические и грамматические средства, в частности, синтаксические конструкции и знаки препинания, используемые в таких аннотациях, их стилевые особенности.

Ключевые слова: аннотация, издательская аннотация, структура аннотации, детские издания, художественно-литературные издания.

Poltavets Y. The semantic and verbal characteristic of the annotations of kids editions

The article is devoted to the semantic and verbal characteristic of the annotations of the kids editions for last time. The information elements which are contained in the annotations were analyzed. The text gives a valuable information on the typical verbal markers namely lexical units and syntactic constructions, graphic means. The style of the annotations of kids editions is considered.

Key words: annotation, kids edition, literary edition.

УДК 007 : 304 : 024

Л. В. САВЕНКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, директор
Наукової бібліотеки НПУ імені М. П. Драгоманова

**ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ЯК ПРОГРЕСИВНА ФОРМА
ОРГАНІЗАЦІЇ ФОНДУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ**

Розглядаються нові підходи до організації інформаційно-бібліотечного середовища, особлива увага приділяється новим тенденціям доступу користувачів до бібліотечних ресурсів. Аналізуються можливості застосування технології вільного доступу в організації обслуговування користувачів бібліотеки. Звертається увага на проблеми організації вільного доступу до фондів на абонементних і в читальних залах університетських бібліотек.

Ключові слова: бібліотечний фонд; вільний доступ до фонду; розташування бібліотечного фонду; бібліотечне обслуговування.

Наявність свободи вибору – це один із шляхів до саморозвитку особистості. Видатні філософи і психологи пов'язували свободу зі здатністю людини до творчості, зміною її самосвідомості. Вільний доступ до джерел знань – це необхідність для реалізації права особистості на свободу і самостійність вибору. Бібліотека як соціальний інститут створена і функціонує задля своїх користувачів. Як частина культурного, освітнього і виховного процесу вона відтворює духовні цінності через читання, системне використання джерел інформації і знань. Саме тому вільний доступ до цих джерел є неодмінною умовою її ефективної роботи [4]. Вільний доступ до ресурсів – це не просто одна з форм організації використання бібліотечного фонду, це свобода вибору користувачем із усіх багатств ресурсів, послуг і можливостей бібліотеки, в тому числі потенційних.

Відкритий доступ у фондах бібліотек не є чимось новим, але нині ця форма відкриває себе на новому рівні – це новий виток у обслуговуванні сучасних користувачів. Відкритий доступ, який застосовувався в колишні часи, не можна було в повній мірі назвати вільним. Значення поняття вільний доступ набагато глибше. Важливим є те, що вільний доступ розуміється як простір для розвитку і навчання, що впливає на роботу бібліотеки. Вільний доступ і його використання читачами допомагає бібліотекарю уточнювати форми роботи, політику комплектування і організації фондів. Вільний доступ створює кращі умови для більш повного задоволення читацьких запитів. Надається можливість свободи і простоти самостійного пошуку і вибору творів друку – книг, періодичних видань, покажчиків, довідників, інших документів, а також видань на електронних носіях. За умови вільного доступу бібліотекар не стільки видає книги, скільки займається інформаційним сервісом, забезпечує ефективний пошук, виконання необхідних користувачеві послуг, виявляє потребу в них, аналізує попит і на його основі розробляє нові послуги, надає консультативну допомогу [5].

Сучасний період диктує необхідність осмислення нової ролі для діяльності університетських бібліотек з урахуванням реальних умов життя і обставин еволюції вищої школи. Відповідно і форма організації обслуговування користувачів через відкритий доступ розглядається в контексті забезпечення вільного доступу до інформації. За допомогою вільного доступу повинні підвищуватись оперативність і якість обслуговування читачів, повнота тієї інформації, яка надається їм. З огляду на ті можливості, які має кожна бібліотека, можна поступово створювати систему організації вільного доступу, починаючи з окремих підрозділів. Для користувачів бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, як перший крок на шляху до відкритості, було організовано вільне використання в читальних залах фондів енциклопедичних, довідкових видань, кращих творів педагогів-класиків, оригінальних іноземних видань тощо.

Технологічний процес розташування бібліотечного фонду включає в себе виявлення і визначення оптимального варіанту архітектурно-планувального

рішення розташування бібліотечного фонду, розподілення документів у структурних підрозділах бібліотеки. Розташування фонду – це просторове розміщення фонду в приміщенні бібліотеки з метою зручного обслуговування користувачів, а також зберігання документів. При розміщенні фонду слід враховувати доцільність використання приміщення бібліотеки, раціоналізацію праці бібліотекаря, зручність для користувача. Архітектурно-планувальне рішення бібліотечної будівлі значно впливає на можливості розміщення бібліотечного фонду, особливо для організації вільного доступу. Зазвичай у книгосховищах університетських бібліотек встановлені занадто високі стелажі, тому бібліотекарі змушені використовувати драбини, що, з точки зору безпеки, є абсолютно недопустимим при вільному використанні читачами фондів.

Ще одним важливим питанням організації фондів є вибір найраціональнішого способу розташування документів на полицях стелажів. Поняття «розстановка фонду» трактується як порядок розташування документів на полицях, що визначається методикою обслуговування користувачів, типом, складом та величиною фонду, а також як бібліотечна операція, що полягає в розміщенні документів відповідно до шифрів зберігання. Власне розстановку бібліотечного фонду не можна розглядати лише як технологічний процес – це творча праця.

Практична робота з фондом показує, що розташування їх повинно задовольняти такі вимоги: зручність опрацювання і підготовки фондів до розстановки; зручність знаходження, зняття і розстановки документів; забезпечення збереження фондів; зручність перевірки фондів; планування резерву площі; зовнішній порядок розташування фондів; економія працезатрат і засобів.

При організації відкритого доступу, передусім, враховуються інтереси читачів. Зазвичай, враховуючи інтереси читачів, книжковий фонд на абонементах умовно поділяють на зони: «моментального» обслуговування, тобто представлення найбільш актуальної літератури, «середньо актуального» обслуговування, де розміщується значна частина вільного доступу та «ретроспективного» обслуговування із літературою найменшого або спеціалізованого попиту [4].

Основними принципами організації вільного доступу є простота та доступність, логічність розташування, комфортність, наочність. Для простоти та доступності використовують різноманітні прийоми розстановки стелажів відповідно до відведених для цього площ.

При розстановці стелажів і розміщенні на них книг необхідно враховувати особливості зорового сприйняття. Стелажі, які щільно стоять один до одного сприймаються багатьма як єдине ціле і розставлені книги сприймають як один горизонтальний ряд по кожному рівню, що проходить через стелажі. Спеціалісти ж розглядають кожен стелаж як окрему одиницю. Для виключення ілюзії єдності об'єкта в організації відкритого доступу рекомендується стелажі розставляти з видимим інтервалом. На практиці використовуються різноманітні прийоми розстановки стелажів, залежно від

відведеного місця, наприклад: «ялинкою», коли стелажі розставляють парами під постійним кутом один до одного; «салонний» – вибудовуються багатокутові відсіки; «віялом» – стелажі встановлюють під одним кутом у декілька рядів; «радіусна» – стелажі розходяться променями від одного центру; «зигзагоподібний» – зручно для розташування стелажів впродовж стіни. Бажано, щоб стелажі були розставлені у найбільш освітленому місці, норма звичайної розстановки при вільному доступі 1 м від одного ряду до іншого. На думку німецьких колег, при організації вільного доступу стелажі варто ставити впродовж стін, звільняючи середину приміщення. Така композиція діє заспокійливо і набуває внутрішньої цілісності. Зважаючи на досвід зарубіжних колег, вивчення законів ергономіки, особливості візуального сприйняття, останнім часом у наших бібліотеках застосовують також зигзагоподібну композицію. Від правильного розташування стелажів багато в чому залежить рівень комфортності обслуговування читачів [5].

Не менш важливим є розташування видань на полицях. У вільному доступі рекомендується виставляти охайні, нові документи не більше двох примірників однієї назви. На одній полиці стандартного розміру може знаходитись близько 40 видань і стояти вони повинні вільно. За умови повного або значного розкриття книжковий фонд розставляється відповідно до прийнятої в бібліотеці класифікації, тобто застосовується системно-абеткова розстановка. Для змістовного розкриття фонду велике значення мають роздільники і написи на стелажах, які повинні бути естетично оформлені. Наочність – важливий принцип оформлення. Для роздільників однієї теми та сигл (смужок) на книжках цього ж розділу можна використати один колір (зручно шукати та розставляти). Зарубіжний досвід такого оформлення видань застосовується для фонду в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, що оцінюється читачами і бібліотекарями як більш комфортне використання.

У вільному доступі необхідно правильно оформити інформацію для читачів, яка б розкривала місцезнаходження та тематику документів. Система посилань повинна допомогти читачеві орієнтуватися, підказувати відповідні розділи каталогів та картотек. Можна використовувати різноманітні допоміжні засоби для реклами бібліотечного фонду: схеми його розташування, листівки з рекламою підрозділів фонду і всієї бібліотеки, звернення до читачів, пам'ятки, яскраві воблери. Окрім того, існує безліч можливостей привернути увагу читачів до літератури: закладки з написами «Радимо прочитати», «Рекомендують викладачі», «Пропонують читачі», «Це цікаво!», «Новинка» тощо. Тематичні виставки та розкладки як традиційна форма представлення кращих зразків книжкових видань також не втратили свого значення, особливо якщо до їхнього оформлення підходить творчо. Фахівці радять прагнути того, щоб оформлення фонду було частиною інтер'єру бібліотеки, дотримуватись єдиного стилю в усіх засобах реклами, що дозволить створити єдиний образ бібліотеки, надасть оформленню книжкового фонду індивідуального характеру. В особливостях розташування літератури допоможе читачеві розібратися

підготовлений путівник по бібліотечному фонду. Ще одним штрихом до створення комфортної обстановки для читача будуть «зелені зони», мистецькі твори, авторські дизайнерські роботи, затишні куточки, зручні крісла, банкетки, наявність настільних ігор (шахи, головоломки тощо).

Основний принцип організації вільного доступу до фондів – це максимальне розкриття фондів і наближення їх до читачів. Ми говоримо про максимальне розкриття тому, що для особливо цінних та мало запитуваних видань система вільного доступу не застосовується. Читач повинен мати можливість вільного доступу в тому самому приміщенні не лише до друкованих видань, але й до електронних навчальних та інших інформаційних ресурсів, у тому числі і до ресурсів віддаленого доступу через автоматизовані робочі місця або власні гаджети.

Кожна бібліотека повинна, зважаючи на свої можливості, створювати систему організації вільного доступу, не порушуючи прав читачів на доступність до всього бібліотечного фонду, але, в той самий час, забезпечувати збереження фонду для майбутніх читачів. Варто згадати про два важливих компоненти при застосуванні вільного доступу: право читача на самостійний вибір і право бібліотекаря виділити найважливіші книги на власний розсуд.

Бібліотеки мають право визначати умови доступу до таких фондів для різних категорій користувачів. Такі умови повинні бути чітко сформульовані в правилах користування або інших документах, які регламентують діяльність бібліотеки.

Практика зарубіжних бібліотек з об'єднання фондів абонементів і читального залу в єдине ціле надає можливість удосконалити бібліотечний простір, підвищити інформаційну насиченість вільного доступу, його евристичні можливості. Безумовно, при цьому загострюється проблема збереження фондів. Дуже влучним, з огляду на це, є вислів, що прозвучав на одній із бібліотечних конференцій: «для того, щоб бібліотечні фонди відкрити, їх потрібно добре захистити». Фахівці визнають, що захистити документи від несанкціонованого виносу можливо за умови використання високовартісних протикрадіжних систем. Це доволі фінансово- і трудозатратний процес, адже потрібно на кожен примірник нанести штрих-код, магнітну або RFID-мітку, встановити відповідну техніку, сканери, контрольні ворота тощо. Використання копіювальної техніки також сприяє збереженню бібліотечного фонду.

Бібліотека з вільним доступом популярна і звична в читацькому середовищі зарубіжних країн. Для бібліотек нашої країни вільний доступ – новий спосіб організації фондів і система їх удоступнення, який готує користувачів до управління знанням, призвичаює до самостійного пошуку інформації не лише в традиційних друкованих виданнях, а й у електронних ресурсах. Сучасна бібліотека розглядається фахівцями в перспективах розвитку як комфортне інформаційне середовище. Комфортність середовища неможлива без чіткої структурованої організації інформаційних ресурсів. Перед такими викликами стоять сучасні бібліотекарі. Сьогодні бібліотека стала частиною глобальної мережі послуг і мусить діяти за новими правилами; на цьому ринку

залишається тільки той, хто потрібен. Бібліотека має освітню, культурну та суспільну місію, виконанню якої вільний доступ не лише тепер, але і в майбутньому буде сприяти [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Лутченко О. В. Открытый доступ: новый подход к процессу обслуживания [Электронный ресурс] / О. В. Лутченко // Книга и мировая культура : материалы III Междунар. науч.-практ. конф., (24 апр. 2008 г.) / Ом. гос. ун-т им. Ф. М. Достоевского, филол. фак., каф. библиот.-информ. деятельности ; [редкол.: В. И. Хомяков (отв. ред.), Н. В. Огурцова (отв. ред.), Е. В. Андрейченко]. – Омск : Вариант-Омск, 2008. – С. 19-23. – Режим доступа : lib.omgtu.ru/Data/Pages/356/Lutchenko.doc. – Название с экрана.
2. Организация открытого доступа к библиотечному фонду : методическая консультация / Белгородская государственная универсальная научная библиотека ; сост. Н. И. Коваленко, С. П. Черкашина. – Белгород : БИЦ БГУНБ, 2009. – 34 с.
3. Петровіч Е. Традиційна бібліотека чи з вільним доступом – що краще у країні, де відбувається становлення ринкової економіки (Досвід бібліотеки Варшавського університету у 2000-2007 рр) / Ельжбета Петровіч, Марек Міхальський // Вісник львів. ун-ту. Серія книгозн., бібліот. та інф. технології. – 2010. – Вип. 5. – С. 153-164.
4. Свободный доступ : рекомендации библиотекарям / МУ ЦБС Канавинского района ЦРДБ им. А. Пешкова ; сост. И. А. Калинина. – Н. Новгород, 2011. – 5 с.
5. Шабалина Л. Я. Организация открытого доступа в ЦСДБ [Электронный ресурс] / Людмила Яковлевна Шабалина. – Режим доступа : <http://csdb.ufanet.ru/content/view/54/47/>. – Название с экрана.
6. Fernandez, Leila Open Access Funds: A Canadian Library Survey /Leila Fernandez, Rajiv Nariani // Partnership : The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research. – Vol 6, No 1 (2011). – Mode of access: <https://journal.lib.uoguelph.ca/index.php/perj/article/view/1424/2083#.VmdCVNLhDIU>. -- Title from the screen.

Савенкова Л. В. Свободный доступ как прогрессивная форма организации фонда университетской библиотеки

Рассматриваются новые подходы к организации информационно-библиотечной среды. Особое внимание уделяется новым тенденциям доступа пользователей к библиотечным ресурсам. Анализируются возможности применения технологии свободного доступа в организации обслуживания пользователей библиотеки. Обращается внимание на проблемы организации свободного доступа к фондам на абонементных и в читальных залах университетских библиотек.

Ключевые слова: библиотечный фонд; свободный доступ к фонду; расположение библиотечного фонда; библиотечное обслуживание.

Savenkova L. Free access is a progressive organization form of university library's fund

The new approaches to organization information-library environment is lighted in this article. The main attention is devoting to new tenderness in library patrons' access to library funds. The possibilities of usage of technologies of free access in organization to services library customers are analyzed in the article. The author pays attention to the problem of organization of free access in reading rooms and abonnements in university libraries.

Key words: library fund, free access to the fund, arrangement of library fund, library service.